

ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАМОЙИЛЛАРИ МАЗМУНИ

А. Каримжонов

Педагогика фанлари номзоди.

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти доценти.

Г. Каримова

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти талабаси.

АННОТАЦИЯ

Мақолада таълимни ташкил этиш тамойиллари мазмуни тўғрисида фикр юритилган.

Калит сўзлар: таълим, тамойил, ташкил этиш, мазмун, асос, омил.

КИРИШ

“Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси”нинг таълим сифатига эришиш йўналишини амалга оширишга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 11 майдаги ПФ-134-сонли Фармони билан тасдиқланган “2022-2026 йилларда халқ таълимини ривожлантириш бўйича Миллий дастур”да таълим тизимининг барча босқичлари қаторида бошланғич таълимни сифатли амалга ошириш ва унинг замонавий талаблар асосидага самарадорлигига эришиш вазифаси қўйилган. Жумладан, бошланғич таълимда янги авлод дарсликлари ва ўқув ресурсларини яратиш ҳамда амалга киритиш алоҳида таъкидланган. Шу жиҳатдан бошланғич таълимда таълим жараёнини ташкил қилиш тамойиллари муаммосини тадқиқ этиш долзарб бўлиб турибди. Бу ўринда эътиборингизни ана шу масаланинг таълимни ташкил этиш тамойиллари *мазмуни* таҳлилига тортамыз.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

“Тамойил” (лотинча “принцип”) атамаси “асос”, “омил” ва “биринчи” маъноларини англатади. Атама сифатида қуйидагиларни билдиради:

- 1) назария, таълимот ва фан кабиларнинг қонун-қоидаси;
- 2) киши оғишмай амал қиладиган қоида, нуқтаи назар, қараш ва маслак.

Шу жиҳатдан таълимни ташкил этиш тамойиллари мазмуни деганда бу *жараёнда амалга ошириладиган асослар ва негизлар назарда тутилади*. Бизнинг ёндашувимизга кўра, таълимни ташкил этишнинг энг муҳим тамойиллари асосларига таяниш

мақсадга мувофиқ бўлади. Бу борада бизнинг ёндашувимиз қуйидагича:

Мақсадлилиқ тамойили. Таълимни ташкил этишда мақсадлилиқ тамойили бирламчи ҳисобланади. Унга кўра, ташкил этиладиган таълим жараёни аниқ мақсадга йўналтирилиши керак. Мисол учун, Ўзбекистон Республикаси “Таълим тўғрисида”ги Қонунида ва таълимга оид бир қатор меъерий-ҳуқуқий ҳужжатларда таълимни ташкил этишда *инсонпарварлик* мақсади устувор қўйилган. Инсонпарварлик мақсадининг негизида таълим билан барча болаларни қамраб олиш ва уларни саводхон шахслар сифатида вояга етказиш мазмуни мавжуд.

Шу сабабли педагогик илмий-тадқиқотларда таълим жараёнини ташкил этишда мақсадлилиқ тамойилига алоҳида эътибор қаратилади. Чех педагог мутафаккири Ян Амос Коменский (XVII аср) “Буюк дидактика” асарида “Мақсадлилиқ – таълим жараёнини ташкил этишнинг пойдеворидир” – деб кўрсатган эди. Айнан мана шу ёндашувдан бошлаб, таълим жараёнини ташкил этишда мақсадлилиқ илмий характерда тушунила бошланди ва натижада бу тушунча тамойилга айланди. Таълимни ташкил этишнинг мақсадлилиқ тамойили қуйидагиларни қамраб олади:

- а) шахсга билим беришни ташкил этиш;
- б) жамиятни шахсни саводхон қилишга йўналтириш;
- в) шахснинг ўзлаштирганларини холис баҳолаш ва уни фаолиятга йўналтириш.

Шу сабабли таълим жараёнини ташкил этишнинг мақсадлилиқ тамойили таълимнинг самарадорлигини белгиловчи бош омил ҳисобланади. Мазкур тамойил илмий ва меъерий-ҳуқуқий ҳужжатларда тенг равишда таълимни ташкил этишни асосий талабларидан бири сифатида кўрсатилади. Буларнинг барчаси таълим жараёнини ташкил этишнинг мақсадлилиқ тамойилини бўлажак ўқитувчилар томонидан олий педагогик таълим жараёнида ўзлаштиришни тақозо этади.

Таълим бериш тамойили. Унга кўра, мақсадли ташкил этилган таълим жараёнида асосий эътибор шахсга таълим беришга йўналтирилади. Чунки бу тамойил негизида қуйидагилар қамраб олинганлигини таъкидлаб ўтиш жоиз:

- а) шахсга энг керакли билимлар мажмуини бериш;
- б) шахснинг ижтимоий онгини билимлар воситасида шакллантириш ва ривожлантириш;
- в) шахснинг ўзлаштирган ўз билимларини амалий фойдалана олиш кўникмасини таркиб топтириш.

Эътибор берилса, таълим тамойили ана шу вазифалар ва омилларга таянган ҳолда таълим жараёнини амалга оширишда таянч ҳисобланади ва унинг самарадорлик кўламини белгилайди. Шу сабабли педагогик адабиётларда таълим тамойили “таълим олувчиларга билим бериш, уларда кўникма ҳамда малакаларни шакллантириш” деб таърифланган.

Таълим жараёнини ташкил этишнинг таълим бериш тамойили бўйича барча педагогик илмий тадқиқотлар ва амалий тажрибаларда ўзига хос ёндашувлар, тавсиялар ҳамда йўналтиришлар бериб ўтилган. Бундан мақсад таълим бериш тамойилининг мазмунини чуқур ўзлаштириш ва унга асосан таълим фаолиятида натижага эришишдир. Чунки таълим бериш тамойили негизида шахсни маданийлаштириш, уни ижтимоийлаштириш ва айнан таълим воситасида шахс иқтидорини рўёбга чиқариш мазмунлари мавжуд. Таълим жараёнини ташкил қилишда таълим бериш тамойилига қатъий асосланиш ва унинг мазмунини чуқур ўзлаштириш давлат таълим стандартлари ҳамда малака талабларида белгилаб қўйилган. Шу сабабли олий педагогик таълим жараёнида бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари таълим бериш тамойилининг мазмуни, асослари, мақсад-муддаолари ва талабларини чуқур ўзлаштириши тақозо этилади.

Тайёрлаш тамойили. Унга кўра, таълимни ташкил қилиш мақсади ва уни амалга ошириш бўйича таълим тамойилига асосан бу жараёнга махсус тайёргарлик кўриш амалга оширилади. Шу жиҳатдан таълимни ташкил этишга тайёрлаш тамойилининг негизлари қуйидагилардан иборат:

- а) таълимнинг илмий асосида ташкил этилиши;
- б) таълимнинг методологик асосларга эга бўлиши;
- в) таълимнинг амалий самарадорлик кўрсаткичлари белгиланиши.

Эътибор берилса, тайёрлаш тамойили таълим жараёнининг мақсади ва уни амалга ошириш тамойили учун йўналтирувчи асос вазифасини бажаради. Таълимни ташкил қилишни тайёрлаш тамойили кўп ҳолларда мавзуларни белгилаш, ўқув материалларини аниқлаш, уларни ўқитишнинг механизмларини ишлаб чиқиш ва таълим самарадорлигига эришиш кўрсаткичларини аниқлаштиришга асосланади. Бу тамойил бутун дунё мамлакатлари бошланғич таълим босқичида энг муҳим омиллардан ҳисобланади. Чунки бошланғич таълимни ташкил қилишда амалга оширилган тайёргарлик жараёни мазкур босқичнинг мазмунини белгиловчи асослардан биридир. Мисол учун, мамлакатимизда ҳар янги ўқув йилидан олдин тайёрлаш тамойилига асосан бошланғич таълим дарсликлари, ўқув жиҳозлари, ўқитиш воситалари ва технологиялари бўйича

умуий ўрта таълим мактабларига Республика таълим маркази томонидан тавсия тақдим этиб борилади. Бунинг натижасида ҳар бир янги ўқув йилида бошланғич таълимнинг самарадорлигига эришиш имкониятига эга бўлинади. Шу сабабли олий педагогик таълим жараёнида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг таълим жараёнини ташкил қилишнинг тайёрлаш тамойили бўйича кўникмасини юксак даражада шакллантириш тақозо этилади.

ХУЛОСА

Диққат қилинса, таълимни ташкил этиш тамойилларининг мақсадлилиқ, таълим бериш ва тайёрлаш каби энг муҳим тамойиллари мазкур жараённинг мазмунини белгилайди. Шу сабабли ушбу тамойиллар бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари томонидан аудитория машғулотларида назарий ўзлаштирилиши ва ҳафталик амалиёт даврида улар синовдан ўтказилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Негаки, таълимни ташкил қилишнинг бу тамойиллари назарий ва амалий жиҳатдан уйғунлик хусусиятларига эга.

Кези келганда таъкидлаш лозимки, олий педагогик таълим жараёнида “таълимни ташкил этиш тамойиллари” номли амалий тўғараклар фаолиятини йўлга қўйиш кутилган самарани беради. Бундай амалий тугураклар бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг бўш вақтларини мазмунли ташкил этишда ҳам муҳим аҳамиятга эга ва айни пайтда уларнинг касбий компетенцияларини мақсадли шакллантириш имкониятларини беради.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 11 майдаги ПФ-134-сонли “2022-2026 йилларда халқ таълимини ривожлантириш бўйича Миллий дастурни тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони.// www.ziyounet.uz
2. Ҳасанбоев Ж. ва бошқ. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Т.: “Фан ва технология”. 2009. -447 б.
3. Жабборова, О. М., Умарова, З. А. (2021). БОЛАЛАР ПЕДАГОГИКАСИ МАЗМУНИ ВА УНИ КЛАСТЕР УСУЛИДА ЎҚИТИШ. Academic research in educational sciences, CSPI conference 1, 59-62.
4. Мардонов, Ш. Қ., Жабборова, О. М (2021). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШДА ЎҚИТИШНИНГ ИННОВАЦИОН КЛАСТЕР УСУЛИ. Academic research in educational sciences, CSPI conference 1, 142-145.
5. Жабборова, О. М. (2021). БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА КЛАСТЕР УСУЛИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ

МЕХАНИЗМЛАРИ. Academic research in educational sciences, CSPI conference 1, 63-67.

6. Жабборова, О. М., Умарова, З. А. (2021). БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШНИНГ КЛАСТЕР УСУЛИ. Academic research in educational sciences, CSPI conference 1, 68-71.

7. Мардонов, Ш. Қ., Жабборова, О. М (2021). ОЛИЙ БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЧЕТ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАРИ. Academic research in educational sciences, CSPI conference 1, 119-121.

8. Жабборова, О. М. (2021). ЎҚИТИШНИНГ КРЕДИТ-МОДУЛЬ ТИЗИМИДА ЎҚУВ ФАНЛАРИНИ ТАНЛАШ ТАМОЙИЛЛАРИ. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(6), 1095-1099.

9. Жабборова, О. М. (2021). БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА МАСОФАВИЙ ЎҚИТИШНИНГ ЭЛЕКТРОН-МОДУЛЛИ УСУЛЛАРИ. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(5), 1294-1299.

10. Жабборова, О., Ташпулатова, Д. (2021). Бошланғич синф ўқитувчиларининг малака талаблари. Экономика i sotsium, 5(84).

11. Каримжонов, А., Жабборова, О. (2021). Ян Амос Коменскийнинг таълим-тарбияга оид қарашлари. Экономика i sotsium, 5(84).

12. Жабборова, О. М., Ахмедова, Н. Ш. (2021). Бошланғич синф ўқувчиларини миллий ғоя асосида тарбиялаш омиллари. Экономика i sotsium, 4(83).

13. Jabborova, O. M. (2021). Systems for The Development of Primary Education in The Process of Higher Pedagogical Education. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(04), 449-453.

14. Jabborova, O. M., & Mardonov, Sh. Q. (2021). Ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq qilishning tashkiliy-pedagogik jihatlari. Xalq ta'limi jurnali, 2.

15. Жабборова, О. М. (2021). Мураккаб шароитларда бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини касбий тайёрлаш. Экономика i sotsium, 4(83).

16. Жабборова, О. М. (2021). Бошланғич таълимда интеграциялаш масалалари. Academic research in educational sciences, 2(4), 702-706.

17. Жабборова, О. М., Бахтиёрова, С. Э. (2021). Бошланғич таълим йўналишида хорижий тилларни ўқитишнинг янгича ёндашувлар тизими. Academic research in educational sciences, 2(3), 1040-1045.

18. Жабборова, О. М., Ташпулатова, Д. М. (2021). Ўзбекистон янги мафкурасининг педагогик талқини. Academic research in educational sciences, 2(3), 584-589.

19. Жабборова, О. М., Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич синф ўқитувчиларига қўйиладиган талаблар. Academic research in educational sciences, 2(2).
20. Жабборова, О. М., Чимпулатова, Ч. Д. (2021). Бошланғич таълимда Тарбия фанининг кластер усулида ўқитилиши. Academic research in educational sciences, 2(1).
21. Жабборова, О. М., Умарова, З. А. (2021). “Тарбия” фанини кластер усулида ўқитишда педагогик конфликтларни бартараф этиш. Academic research in educational sciences, 2(1).
22. Jabborova, O.M., Umarova, Z. A. (2021). Pedagogical conflicts in primary school students-as an important social-pedagogical problem. European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 7(2), 516-523.

